

EVOLUCIÓ DE LA DEMOGRAFIA MÈDICA DE LES COMARQUES GIRONINES, 1851-2010.

AUSÍN HERVELLA, Josep L.

CALBET CAMARASA, Josep M.

Acadèmics corresponents de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya

RESUM: S'aporten dades sobre l'evolució de la demografia mèdica a les comarques de Girona entre 1851 i 2010. Es troba que ha millorat significativament la relació entre el nombre de metges i la població atesa, ha augmentat la concentració en zones urbanes i la presència de les dones metgesses, especialment als darrers anys. S'hi identifiquen dues professionals que abans no s'havien assenyalat com les primeres metgesses de Girona.

Paraules clau: Demografia mèdica. Girona. Metgesses.

RESUMEN: Se aportan datos sobre la evolución de la demografía médica de las comarcas de Girona entre 1851 i 2010. Se encuentra que ha mejorado significativamente la relación entre el número de médicos y la población atendida, ha aumentado la concentración en zonas urbanas y la presencia de las mujeres médicos, especialmente en los últimos años. Se identifican dos profesionales que anteriormente no se habían señalado como las primeras mujeres médicos de Girona.

Palabras clave: Demografía médica. Girona. Mujeres médicos.

*

La comprensió dels fenòmens socials millora amb l'estudi de la seva evolució cronològica. Aquest treball aporta dades que permeten analitzar l'evolució de la demografia mèdica de les comarques de Girona en sis talls, corresponents als anys 1851, 1896, 1930, 1950, 1981 i 2010.

Hem enfocat el treball sobre diferents variables:

- Els habitants per metge pel conjunt del territori.
- Els habitants per metge en cadascuna de les comarques.

Josep L. Ausín Hervella - Josep M. Calbet Camarasa

- El component urbà - rural de la demografia mèdica.
- L'evolució numèrica de les metgesses.
- Aspectes específics de 1851 i 2010.

LES FONTS

Utilitzem dos tipus de dades bàsiques:

1-Sobre els metges: La informació sobre l'any 1851 procedeix d'un manuscrit trobat a l'arxiu de la Diputació de Girona¹. La de 1896, de la "Revista del Sindicato de Médicos de Gerona". Les dels anys 1930, 1950 i 1981 dels vademècums o guies mèdiques publicades. La de 2010, de dades del propi Col·legi².

2-La població general sobre la que actuen els metges, procedeix: La corresponent a la meitat del segle XIX, del Diccionari Madoz³. La de 1900, 1930, 1950 i 1981, de l'Institut Nacional d'Estadística. L'actual, de publicacions de l'Idescat de 2009.

Hem agrupat les dades comarcals segons la disposició de les actuals comarques gironines, per la qual cosa hem prescindit dels metges i població de localitats com Espinelves, Vidrà (des del 1989 pertany a l'Osona) i Viladrau, que pertanyen administrativament a la província de Girona, però geogràficament a comarques barcelonines.

1. PERSONAL SANITARI A LA PROVÍNCIA DE GIRONA EL 1851

El document manuscrit trobat a l'Arxiu de la Diputació de Girona fa constar els professionals existents al 1851, on diuen els noms i cognoms dels metges i cirurgians, lloc de naixement, títol i any d'obtenció del mateix, amb l'edat i el poble on exercia. En certa manera podríem dir que era una Guia Mèdica.

Cal recordar que des del Pla Mata del 9 d'octubre de 1843, s'havia unificat el títol de metge i cirurgià en una sola professió, de metge-cirurgià, però durant molts anys encara van continuar exercint tots aquells que havien obtingut els diferents títols abans de la unificació. Hi havia diverses categories de professionals. Així tenim entre els metges: Doctor en medicina, llicenciat en medicina, i metge. I entre els cirurgians: Doctor en cirurgia, llicenciat en cirurgia mèdica, cirurgià de primera i de segona classe (que eren els cirurgians romancistes) i els de tercera classe. I per últim els sagnadors, assimilables als

Evolució de la demografia mèdica de les comarques de Girona, 1851-2010

cirurgians de tercera classe. Pels cirurgians de primera i segona classe es van arbitrar uns estudis en dos cursos i així podien ascendir a ser metge-cirurgià.

Després de la unificació dels títols, apareixerien els doctors i llicenciats en medicina i cirurgia, o simplement metge-cirurgià. Ara veiem com estaven distribuïts el 1851, els professionals de medicina a la província de Girona, segons les titulacions literals que apareixen a l'esmentat document:

	N	%
Doctor en medicina i cirurgia	42	12,5
Doctor en medicina	8	2,4
Doctor en medicina pura	1	0,3
Llicenciat en medicina i cirurgia	63	18,7
Metge cirurgia	32	9,5
Llicenciat en medicina	35	10,4
Metge	16	4,8
Llicenciat en cirurgia mèdica	16	4,8
Llicenciat en cirurgia	5	1,5
Cirurgià	39	11,6
Cirurgià de 1ª	2	0,6
Cirurgià de 2ª	11	3,3
Cirurgià de 3ª	52	15,5
Cirurgià romancista	7	2,1
Cirurgià sagnador	7	2,1
Total	336	

Per tal de seguir els criteris que hem establert, hem relacionat el nombre de professionals amb la població de cadascuna de les comarques actuals:

	Habit/metge	Habit/cirurgià	Habit/Tots
Alt Empordà	887,3	1371,3	538,7
Baix Empordà	892,3	2489,1	656,8
Cerdanya	1232,2	2464,5	821,5
Garrotxa	2150,7	2724,2	1201,9
Gironès	1101,6	4896,3	899,3
Pla de l'Estany	1143,6	1143,6	571,8
Ripollès	4726,8	3939	1485
Selva	1504,6	2035,7	865,2
Tots	1204,5	2225,3	781,5

2. ELS METGES DE FINAL DEL SEGLE XIX

Al final del XIX, a Girona, el metge Josep Pascual i Prats protagonitza un esforç de defensa i modernització de la professió mèdica en impulsar una associació provincial el 1894, que anomena *Sindicado de Médicos*. Intentos d'associar els metges n'hi hagut molts però en aquest trobem, a més a més de la defensa dels interessos materials, una línia de regeneració interna, considerant que molts dels problemes procedien del comportament dels propis metges.

De l'anàlisi de la revista que publiquen⁴, trobem que els temes que els interessaven, i que apareixen en la font de les argumentacions, eren:

- Defensar els honoraris adequats. La seva unificació. La lluita contra els morosos.
- Potenciar la unitat d'acció. L'exclusió de relacions amb els metges no associats.
- Constituir una mutualitat que protegeixi les vídues i orfes.
- Demandar que es compleixi la norma sobre els metges titulars.
- Mantenir bons nivells de formació mèdica.
- Millorar la seguretat jurídica dels professionals. Regular la relació amb l'administració de justícia.

Per a aconseguir aquests objectius l'instrument era la unió entre els metges, inicialment de forma voluntària, amb el sindicat, i després a través del col·legi, com estructura obligatòria.

Pel que fa al nombre i ubicació dels metges, tenim la primera relació nominal a la revista⁵ amb dues versions, una sobre els metges matriculats i l'altra sobre els que s'han proveït de la patent, tots dos instruments fiscals. Les xifres no coincideixen, ja que hi ha 187 metges matriculats i 199 amb la patent⁶. Als efectes del present estudi hem adoptat la informació del segon suport.

	Població	Patents	Habt/metg
Alt Empordà	65188	55	1185,2
Baix Empordà	51240	33	1552,7
Cerdanya	6737	10	673,7
Garrotxa	31644	17	1861,4
Gironès	44678	37	1207,5
Pla de l'Estany	13303	7	1900,4
Ripollès	22256	10	2225,6
Selva	47649	30	1588,3
Tots	282695	199	1420,6

Al Butlletí del juny de 1898⁷, hi ha una altra relació de metges, en la què també hi consta la data de titulació. Ens permet determinar els anys d'exercici:

Anys d'exercici	%
50 i més	0,6
45-49	1,7
40-44	1,7
35-39	3,4
30-34	0,6
25-29	12,4
20-24	18,0
15-19	25,8
10-14	15,7
5-9	10,7
0-4	9,6

Es pot considerar que eren uns 30 els anys d'exercici més habitual. Resulta curiós el pic resultant al 1898 dels metges que s'havien llicenciat entre 15 i 19 anys abans, o sigui entre 1879 i 1883, i que havien iniciat la carrera uns sis anys abans: 1873-1878. Era el final de la Primera República i començament de la Restauració.

De fet el propi col·lectiu considerava excessiu el nombre de metges existents. Ho manifesten de tant en tant a la revista i de forma més explícita el 1912 en un interessant resum de la posició de la Junta sobre la situació de la professió⁸.

3. ELS METGES DE 1930

Les dades de 1930 procedeixen de l'anàlisi d'una de les publicacions comercials que ja començaven a ser freqüents en aquesta època, patrocinades per un laboratori farmacèutic⁹.

La distribució comarcal que trobem és la següent, sempre amb la distribució actual de comarques:

	Metges	Població	Habitants/metge
Alt Empordà	59	65247	1105,9
Baix Empordà	41	51850	1264,6

Josep L. Ausín Hervella - Josep M. Calbet Camarasa

Cerdanya	4	6358	1589,5
Garrotxa	24	36029	1501,2
Gironès	46	55776	1212,5
Pla de l'Estany	6	15473	2578,8
Ripollès	16	26465	1654,1
La Selva	37	51458	1390,8
Total	233	308656	1324,7

4. EL VADEMÈCUM DE 1950

Per obtenir les dades de l'any 1950 hem utilitzat també una publicació comercial¹⁰.

	Metges	Població	Habitants/metge
Alt Empordà	72	62113	862,7
Baix Empordà	36	49716	1381
Cerdanya	8	6739	842,4
Garrotxa	39	36128	926,4
Gironès	105	62966	599,7
Pla de l'Estany	8	13826	1728,3
Ripollès	16	26415	1650,9
Selva	40	54193	1354,8
Total	324	312096	963,3

5. ELS METGES DE 1981

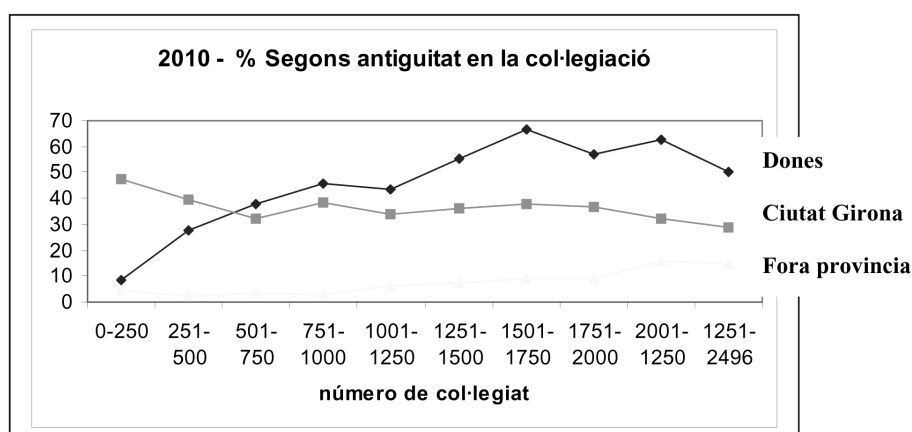
En aquest cas la font també és una publicació habitual¹¹.

	Metges	Població	Habitants/metge
Alt Empordà	120	82081	684,0
Baix Empordà	90	81454	905,0
Cerdanya	12	9615	801,3
Garrotxa	66	44927	680,7
Gironès	418	116739	279,3
Pla de l'Estany	26	20696	796,0
Ripollès	39	29181	748,2
Selva	72	86180	1196,9
Total	843	470873	558,6

6. LA COL·LEGIACIÓ DE 2010

Hem tabulat la informació bàsica procedent del propi Col·legi.

	Metges domiciliats	Població Dades 2009	Habitants/ metge
Alt Empordà	322	138501	430,1
Baix Empordà	320	132973	415,5
Cerdanya	21	18656	888,4
Garrotxa	150	55339	368,9
Gironès	1088	179742	165,2
Pla de l'Estany	84	30153	358,9
Ripollès	54	26821	496,7
Selva	229	169389	739,7
Total	2268	751574	331,4
Domiciliats fora de Girona	218		
Total	2496		301,1

S'observa que les tendències estan prou definides segons l'antiguitat en la col·legiació: Les dones són escasses entre els números antics i són majoria als darrers anys, encara que sembla haver-se estabilitzat darrerament.

La domiciliació a la ciutat de Girona augmenta amb l'edat.

Els col·legiats domiciliats fora de la província creixen amb els darrers números.

7. L'EVOLUCIÓ DE LA RELACIÓ POBLACIÓ/METGE

Agrupant el conjunt del territori apareixen les xifres dels habitants que corresponen a cada metge:

Any	Hab/metge
1851	1204,5
1896	1420,6
1930	1324,7
1950	963,3
1981	555,9
2010	301,1

La població de 1851 s'ha de considerar amb reserves, ja que els censos del moment no eren prou fiables.

Aquestes xifres no s'han de considerar amb criteris actuals, ja que fins el segle XX les classes més populars feien un escàs ús dels serveis dels metges, preferint sovint els anomenats remeis casolans. Amb la incorporació de la ciència positivista és quan la medicina adquireix instruments diagnòstics i terapèutics realment eficaços i per tant ja no hi ha alternativa raonable. L'augment del nivell econòmic i cultural, l'envelliment de la població i la socialització de la cobertura, han estat els altres components per a incrementar la utilització.

Pel que fa a l'evolució per comarques, en tots els casos s'observa la millora progressiva de la relació població/metge, amb les reserves expressades pel 1851.

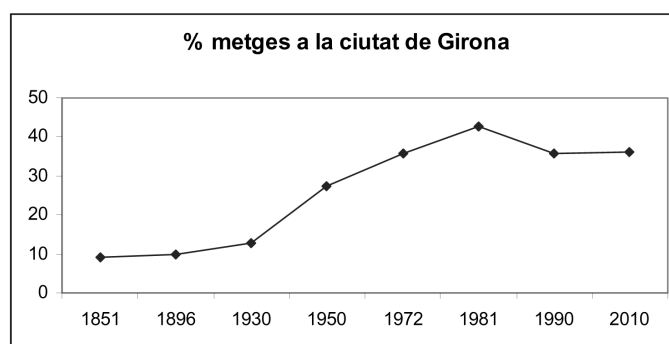
	1851	1896	1930	1950	1981	2010
Alt Empordà	887,3	1185,2	1105,9	862,7	701,6	430,1
Baix Empordà	892,3	1552,7	1264,6	1381	905,0	415,5
Cerdanya	1232,2	673,7	1589,5	842,4	739,6	888,4
Garrotxa	2150,7	1861,4	1501,2	926,4	651,1	368,9
Gironès	1101,6	1207,5	1212,5	599,7	280,6	165,2
Pla de l'Estany	1143,6	1900,4	2578,8	1728,3	796	358,9
Ripollès	4726,8	2225,6	1654,1	1650,9	729,5	496,7
Selva	1504,6	1588,3	1390,8	1354,8	1133,9	739,7

8. LA CONCENTRACIÓ A LA CIUTAT DE GIRONA

La capital de la província ha concentrat en totes les èpoques una part important dels metges.

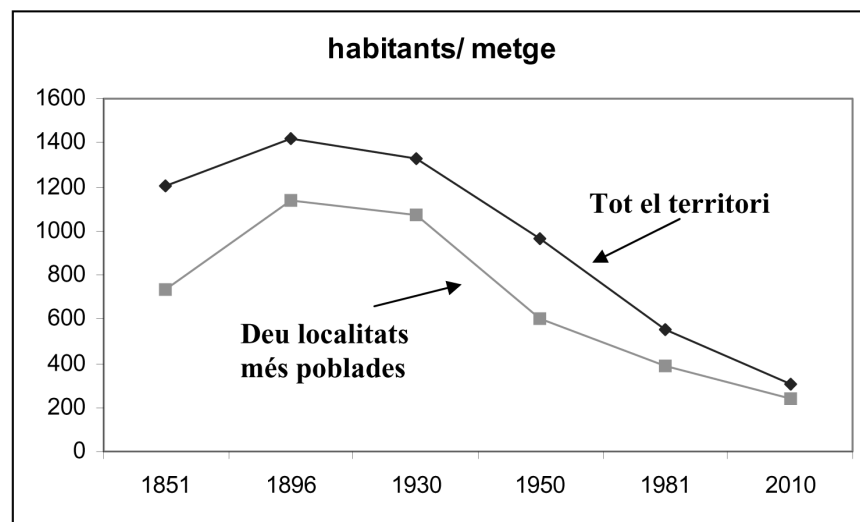
Any	Metges a la ciutat	Metges de la província	% a la ciutat
1851	20	218	9,2
1896	20	200	10
1930	30	234	12,8
1950	88	324	27,2
1972	160	448	35,7
1981	362	847	42,7
1990	459	1281	35,8
2010	906	2496	36,3

S'observa que és en la postguerra quan la concentració es fa més acusada, amb la major proporció cap el 1980, baixant lleugerament després.

El procés de concentració, no només es troba en la ciutat de Girona. Les deu localitats amb més població també concentren molts més metges que els que corresponen per població.

Habitants per metge	Totes localitats	Deu localitats més poblades
1851	1204,5	735,8
1896	1420,6	1139,5
1930	1324,7	1068,9
1950	963,3	604,7
1981	555,9	389,3
2010	301,1	243

9. LES METGESSES

Es ben sabut que les dones van tenir prou dificultats per iniciar la seva actuació com a metgesses. A la Guia Mèdica Galeniana de 1926 no hi apareix cap metgessa exercint a les comarques de Girona. Tampoc a la de López Brea de 1930.

Encara que sovint s'esmenta la doctora Francesca Casaponsa Suñol com la primera metgessa a les comarques de Girona, en coneixem altres dues que l'havien precedit:

-*María Soledad Ruiz-Capillas García*. És metgessa i odontòloga. Havia nascut a Toledo el 28 de febrer de 1902 i va estudiar medicina a Madrid amb bones qualificacions. Inicialment es dedica a la investigació en neurologia amb Rodríguez Lafora sota el patrocini de la Junta d'Ampliació d'Estudis. Posteriorment s'especialitza en Odontologia i s'instal·la a la ciutat de Girona al començament de l'any 1935, i obre la consulta d'odontologia a la plaça del Marquès de Camps, 1r, 2^a al maig de 1935¹². Després de la guerra treballa a Palma de Mallorca. Va morir en terres d'Alacant cap el 1990 però no hem pogut trobar ni el lloc ni la data precisa.

-Posteriorment, al 1936, hem trobat la metgessa *Maria de Carme Bruguera i Sabat* que obre consulta a Girona, al carrer del Progrés 21, 1^r¹³.

El 1935 consta que en territori català -exceptuant Barcelona ciutat- només hi havia una altra metgessa en exercici: Francesca Casaponsa i Suñol, amb residència a Igualada¹⁴.

Evolució de la demografia mèdica de les comarques de Girona, 1851-2010

Quinze anys més tard -1950- a Girona ciutat hi consta la doctora Maria de Carme Bruguera i Sabat i a la Bisbal d'Empordà l'esmentada doctora Casaponsa i Suñol. En total, només dues metgesses¹⁵.

Els hi ha costat a les dones tenir una representació paritària i només als darrers anys ho han aconseguit, i fins i tot superat els homes a les col·legiacions actuals.

Les xifres del conjunt femení a Girona han estat les següents

	Metgesses	%
1935	2	
1950	2	0,6
1972	8	1,7
1981	132	15,6
1990	319	24,9
2010	1137	45,6

La professió es feminitza progressivament, només des de fa trenta anys.

NOTES

1. Arxiu de la Diputació de Girona, caixa 4364, llibre "1851".
2. Hem d'agrair les facilitats del Dr. Francesc Xavier Carreras de Cabrera, del Col·legi Oficial de Metges de Girona, sobre les dades dels col·legiats el mes de maig de 2010.
3. Madoz, Pascual: Diccionario Geográfico Estadístico Histórico de España, Madrid 1845, Ed. Curial Barcelona, 1985.
4. Boletín Mensual del Sindicato Médico de la Provincia de Gerona, números dels primers anys.
5. Boletín Mensual del Sindicato Médico de la Provincia de Gerona, febrer 1896, p 18.
6. En el text indica que són 200, però només en surten 199.
7. Boletín Mensual del Sindicato Médico de la Provincia de Gerona, juny 1898, p 111-115.
8. Boletín Mensual del Colegio de Médicos de Gerona, separata agost 1912.
9. Metges de Catalunya i Balears any 1930, Publicacions López Brea, Barcelona.
10. Anuario Médico de España, Medi-Farma, 1950.
11. Guia Médica Medi Farma, 1982, p 319-333.
12. El Autonomista 25-5-35, p 1.
13. Diari de Girona, 20-5-36, p 2.
14. Guia Médica de Catalunya i Balears, 1935.
15. Anuario Médico de España. Medi Farma, 1950.